

КОВАЛЕНКО
Світлана Дмитрівна,
вчений секретар ДНСГБ УААН

(м. Київ)

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ДІЯЛЬНОСТІ БОТАНІЧНОЇ СЕКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВЧЕНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

У статті розкривається діяльність та висвітлюються досягнуті результати ботанічної секції у складі Сільськогосподарського вченого комітету України на початковому етапі існування.

В статье раскрывается деятельность и освещаются достигнутые результаты ботанической секции Сельскохозяйственного ученого комитета Украины на начальном этапе существования.

The activity and achieved results of botanical section as a member of agricultural scientific committee of Ukraine at the beginning stage of its existence are observed in the article.

Звертаючи увагу на непростий період розвитку аграрної науки в 20-30-х рр. минулого століття, зокрема розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, особливого інтересу набуває діяльність Сільськогосподарського вченого (згодом наукового) комітету України (СГВ(Н)КУ) протягом 1918-1927 рр. Однією з найтриваліших за терміном існування та вагомою за результатами роботи була ботанічна секція СГВКУ. Її діяльність деякою мірою висвітлювалася в сучасних працях науковців та істориків сільськогосподарської науки [1]. Автор має на меті розкрити роботу ботанічної секції та висвітлити досягнуті результати протягом перших років існування.

3 грудня 1917 року при Міністерстві земельних справ проводилася підготовча діяльність з організації ботанічного центру, що тоді мав назву – ботанічний відділ. Формально діяльність ботанічної секції природничого

відділу Міністерства земельних справ розпочалася 27 квітня 1918 року – з дня призначення завідуючим секції професора О. Янати. Ще в січні завідуючий мав подати Міністерству доповідну записку щодо заснування відділу та проект його статуту. На жаль, через політичні події це відбулося тільки в квітні, коли Міністерство та його наукові установи мали вже дещо іншу структуру.

Так була організована ботанічна секція природничого відділу СГВКУ [2] з відповідною програмою діяльності, ухваленою на його засіданні 13 березня 1919 року [3]. З цього часу робота ботанічної секції була дещо обмежена і уповільнена, оскільки під час гетьманату П. Скоропадського функціонування СГВКУ було припинено. До складу секції на той час входили О. Яната та діловод. Короткий огляд діяльності секції за квітень-серпень 1918 року був представлений міністру земельних справ Колокольцеву і отримав незадовільну оцінку. Незважаючи на резолюцію міністра, ботанічна секція продовжувала існувати і проводила роботу по зібранню та систематизації матеріалів з української ботанічної термінології і номенклатури за всіма напрямками ботаніки. До середини листопада поточного року робота проводилася в тісному контакті з Термінологічною комісією природної секції Українського наукового товариства. Згодом під час затвердження положення, штатів, голови СГВКУ, бюджетною комісією Міністерства фінансів був ухвалений кошторис ботанічної секції згідно статуту СГВКУ [4]. Але знову ж таки, в зв'язку з політичними змінами та ліквідацією гетьманату, СГВКУ, в т.ч. і ботанічне бюро, не могли повною мірою продовжувати свою діяльність, причому в складі бюро залишився один лише професор О. Яната.

До завдань ботанічної секції як центру флористичного дослідження України входило вирішення питань прикладної ботаніки, зокрема по вивченню рослин, що вирощувалися в країні та мали велике значення для сільського господарства. Загальна флористична робота секції проводилася в рамках різних напрямків та при тісній співпраці з іншими її бюро [5].

У 1919 році, в зв'язку з нестачею фінансування і обмеженням штату, в складі ботанічної секції СГВКУ працювали лише деякі бюро: фітопатології та

мікології, насіннезнавства, флористичне, лучної та болотної флори і кормових рослин [5, 6]. Але оскільки відбулося невчасне затвердження кошторису секції на перше півріччя 1919 року, робота проходила в недосить нормальних умовах. Персонал секції складався з дев'яти фахівців і займався, головним чином, літературною та науково-організаційною діяльністю у всеукраїнському масштабі, що відповідало черговим завданням секції. Однак не дивлячись на складні умови, робота існуючих бюро секції проводилася інтенсивно, даючи по можливості цінні практичні результати. Слід зауважити, що поряд з цим, бюро секції особливу увагу звертали на підготовку персоналу фахівців і організацію видання наукової та науково-популярної літератури з різних питань, що входили до компетенції секції. Зокрема, секцією було розпочато видання друкованого органу «Праці Ботанічної Секції Вченого Комітету». Кожен випуск передбачався обсягом 8-10 аркушів, і мав виходити один раз на два місяці. Однак через технічні негаразди навіть перший випуск «Праць...» затягнувся на кілька місяців. Протягом першого півріччя 1919 року було підготовлено до друку кілька випусків, які так і не були надруковані своєчасно, хоча й містили цінний та потрібний для умов того часу матеріал з розв'язання практичних питань сільського господарства.

13 травня 1919 року СГВКУ було затверджено положення про *бюро фітопатології та мікології*. До його найголовніших завдань входила співпраця з іншими бюро секції та фітопатологічними установами (станціями, відділами та ін.) через проведення періодичних нарад та засідань постійного Всеукраїнського фітопатологічного комітету. На жаль, бюро не мало можливості скликати першу нараду чи організувати Комітет, хоча назріла потреба вирішення актуального в межах України питання боротьби з хворобами корисних рослин. Розпочато було також роботу з обстеження стану місцевих фітопатологічних установ, але за браком коштів вона не була доведена до кінця. З метою боротьби з хворобами сільськогосподарських рослин на фітопатологічній станції в м. Смілі (згодом перетворену разом з Київською у Центральну українську фітопатологічну станцію) вживали

відповідні заходи. Персоналом бюро було розпочато складання повної бібліографії вітчизняної фітопатологічної та мікологічної літератури.

До завдань *бюро насіннезнавства* входили питання вивчення теоретичних основ насіннезнавства, в межах яких відпрацьовувалася методика дослідів насіння різних сортів, організація краєвих дослідів з ним, встановлення норм якості на вітчизняному ринку та організації насінневого контролю в країні. Організаційна робота бюро проходила у взаємодії з Комісією, до складу якої входили всі завідувачі київських контрольних насінневих станцій та представник насінневого відділу Наркомзему. За результатами цієї роботи були проведені попередні заходи щодо утворення в м. Києві Окружної міської контрольно-насінневої станції шляхом об'єднання всіх існуючих у місті станцій та Українського інституту насіннезнавства (колишня станція Товариства заохочення землеробства). Проекти положень, штатів та підрахунків протягом 1919 року знаходилися в стадії затвердження. Ці інституції на той час були вкрай потрібними для упорядкування насінневої справи в Україні. Також бюро проводило роботу зі збору потрібних матеріалів для забезпечення вітчизняних контрольно-насінневих станцій колекціями насіння бур'янів, перевірку яких здійснювали практиканти. Наприкінці першого півріччя 1919 року бюро закінчувало роботу з обробки матеріалів щодо обстеження сільськогосподарської продукції ринку Харківщини 1914 року. Ці матеріали були надані Харківською контрольно-насінневою станцією. Також була розпочата бібліографічна робота з насіннезнавства України.

Головна увага в роботі *флористичного бюро* приділялася підведенню результатів із дослідження флори України, оскільки без них неможливим було відпрацювання систематичних заходів з організації спостережень за станом флористичних дослідів і колекцій у країні. Задля цього, по-перше, мали на меті трохи згодом розробити, підготувати та розіслати спеціальну анкету, але стали на заваді поштові умови стосовно пересилки та нестача коштів для здійснення відвідувань відповідних інституцій. По-друге, бюро широко проводило роботу по складанню повної бібліографії з питань вітчизняної флори. В цьому плані

цінними виявилися фонди бібліотеки Київського товариства природодослідників, у яких працювали практиканти бюро. Стала в нагоді також й інша джерельна база. Вже в першому півріччі 1919 року ця робота в межах видання обсягом близько 10 аркушів була майже закінчена і на часі постало питання її друкування. Також бюро провело значну підготовчу роботу з організацію видання гербарію флори України. Умови співробітництва з її проведення після розробки й оголошення почали втілюватися в життя. У роботі приймали участь фахівці-ботаніки та аматори, представники різних шкіл та інших зацікавлених інституцій. Чотири практиканти бюро проводили спостереження за флорою територій Київщини, Чернігівщини та Полтавщини.

Роботу бюро *лучної та болотної флори і кормових рослин* було розпочато майже в кінці півріччя 1919 року. Так, проводилася бібліографічна робота з метою підведення підсумків щодо загальних напрацювань у межах країни з цього напрямку. Розпочалося відвідування відповідних місцевих установ країни і знайомство з результатами їх діяльності. На жаль, згодом ця справа була тимчасово припинена бюро через брак коштів. Стипендіатом, що працював у складі бюро, проводилися систематичні дослідження флори луків і боліт на околицях м. Києва та вивчення місцевих рас кормових трав.

Інші бюро ботанічної секції знаходилися в стадії організації, хоча практиканти та стипендіат проводили роботу в напрямках їхньої діяльності, зокрема з селекції зернових і кормових сільськогосподарських культур, а також дослідження лікарських рослин. Ця робота проходила під керівництвом завідувача професора О. Янати, а частково при ботанічному комітеті Київського університету та при кабінеті спеціального землеробства Київського політехнічного університету.

Активно проводилася робота з підготовки фахівців для тих секцій, що знаходилися в стадії організації. В цілому завдання ботанічної секції у 1919 році полягали в наступному [7]: 1. Підбір наукових кадрів, згідно штатів і кошторису; 2. Початковий етап підготовки матеріалів зі скликання нарад по об'єднанню та організації планомірного систематичного дослідження території

України; 3. Здійснення видавничої діяльності, завдяки незначному кредиту асигнувань, яка полягала у відборі до друку наукових робіт, а у разі потреби перекладі їх на українську мову; 4. Збір літератури про флору України, а також про культурні рослини; 5. Створення визначника рослин, а також збір і опрацювання матеріалів для гербарію; 6. Відпрацювання української ботанічної термінології, що є основою всієї подальшої діяльності секції.

Оскільки зростали обсяги завдань ботанічної секції та кількість робіт, що виконувалися, це вимагало кваліфікованого підбору наукових кадрів. Вже наприкінці 1920 року до складу секції входило близько 30 осіб, враховуючи практикантів і кількох кур'єрів [8].

Таким чином, слід зазначити, що в цілому на початковому етапі діяльність ботанічної секції СГВКУ мала дещо уповільнений і поступовий розвиток. Це пов'язувалося, перш за все, з політичними та соціально-економічними змінами в державі. Діючими бюро в складі секції були розпочаті роботи стосовно дослідження території України в певних напрямках та складання повної галузевої бібліографії.

Список використаної літератури

1. *Сердюк О.* З історії заснування та діяльності ботанічної секції Сільсько-Господарського Вченого Комітету України в 1918-1919 рр. // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. / Відпов. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2006. – Вип. 26. – С. 178-187; *Сердюк О.М.* Науково-організаційна діяльність ботанічної секції Сільсько-Господарського Вченого Комітету України в 1918-1919 рр. // Історичні записки: Зб. наук. пр. – Луганськ, 2007. – Вип. 16. – С. 191-194; Професор Яната Олександр Алоїзович (1888-1927 рр.): Зб. док-тів і матеріалів / Уклад. В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко; Наук. ред.. В.А. Вергунов. – К.: Аграр. наука, 2003. – 224 с.

2. *Коротке* справоздання про діяльність ботанічного бюро (секції і віддала) за квітень-грудень 1918 року. Ботанічне бюро. 26 грудня 1918 року. № 45. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 31.

3. *Програм* діяльності ботанічного відділу Вченого Комітету Народнього Міністерства земельних справ: прийнятий і ухвалений Вченим Комітетом на засіданні 13.III.1919 р. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 37-43.

4. *Статут* Сільсько-Господарського Вченого Комітету України при Народньому Комісаріатові Земельних Справ: Копія. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 2. – Спр.1. – Арк. 22-25.

5. *До* Секретаріату Вченого Комітету Н.К.З.С.: Вчений Комітет. 3 червня 1919 рік. Ч. 45. м. Київ [Лист О. Янати]. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 83.

6. *Яната О.* Ботанічна секція Вченого Комітету (Короткий огляд діяльності за 1-ше півріччя 1919 року). 8.VII.1919 р. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 58.

7. *Доклад* про чергові справи Ботанічного Бюро. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 30.

8. *Склад* членів і співробітників Сільсько-Господарського Вченого Комітету України на 6 грудня 1920 року. – ЦДАВО України. – Ф. 1230. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 48-57.